

Paulina SŁAWICKA¹, Piotr SŁAWICKI²

PRAWA RODZICÓW OCZEKUJĄCYCH DZIECKA

Przedmiotem artykułu jest kwestia uprawnień przysługujących rodzicom oczekującym dziecka. Cel publikacji stanowi przedstawienie katalogu praw przysługujących rodzicom, jeszcze przed jego narodzeniem. Mają one zróżnicowany charakter i są uregulowane w różnych aktach prawnych, a także w przepisach o charakterze wewnętrznym.

Powyższe uprawnienia dotyczą przede wszystkim kobiet w ciąży i mają charakter ochronny. Celem ich regulacji jest zapewnienie bezpieczeństwa dla ciężarnej i dziecka poczętego w trudnym okresie ciąży. Z jednej strony mają zapewnić ochronę zdrowia matki i dziecka, z drugiej zmiierzają do ułatwienia funkcjonowania kobiety w ciąży.

Kolejno zostaną przedstawione: definicja rodziców oczekujących dziecka, uprawnienia przysługujące kobiecie w ciąży, zarówno w prawie pracy, rodzinnym, jak i wynikające z innych gałęzi prawa, a także uprawnienie mężczyzny do uznania dziecka wynikające z Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

***Słowa kluczowe:** rodzice oczekujący dziecka, prawa rodziców oczekujących dziecka, prawa kobiet w ciąży.*

I. Uwagi wstępne

Przedmiotem artykułu jest zagadnienie uprawnień, jakie przysługują rodzicom w okresie oczekiwania na urodzenie się dziecka. Jego poczęcie, następnie

¹ **Paulina Sławicka** – mgr, absolwentka kierunku prawo na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, aplikantka radcowska w Okręgowej Izbie Radców Prawnych w Lublinie.

² **Piotr Sławicki** – mgr, asystent w Katedrze Negocjacji i Mediacji na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, aplikant sędziowski w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie.

czas porodu, a w końcu narodziny związane są ze szczególnymi procesami emocjonalnymi po stronie rodziców, oczekujących na jego narodziny. Złożoność tych procesów znalazła również odzwierciedlenie w normach prawnych, na podstawie których przewidziane są różnego rodzaju uprawnienia przyznane rodzicom oczekującym dziecka. Wprawdzie większość praw związanych jest z okresem następującym już po jego urodzeniu się. Należy jednak zauważyć, że pewne szczególne uprawnienia są przewidziane już na etapie poprzedzającym urodzenie się dziecka poczętego.

Celem niniejszej publikacji jest przedstawienie określonych praw, które przysługują rodzicom oczekującym dziecka. W pierwszej kolejności przedstawiona zostanie definicja podmiotów, którym przedmiotowe uprawnienia przysługują. Następnie opisany zostanie katalog konkretnych praw. W tym miejscu należy poczynić zastrzeżenie, że przywileje przewidziane przepisami prawnymi nie mają charakteru jednorodnego, gdyż dotyczą różnych sfer życia społecznego, od uprawnień przysługujących przy wykonywaniu pracy, przez stosunki prawnorodzinne, na uprawnieniach komunikacyjnych kończąc. Prawa te jednak w szczególności dotyczą kobiet, gdyż to one ponoszą trud związany z ciążą, a zatem matka dziecka poczętego, która jest z nim związana biologicznie jeszcze przed jego urodzeniem, jest szczególnym podmiotem uprawnień. Wynika to również z okoliczności, że pośrednim beneficjentem praw jest dziecko poczęte, które wymaga szczególnej ochrony, a którego dobro zależy bezpośrednio od zdrowia matki.

Powyższe wywody stanowiąc będą podstawę wniosków co do zakresu przedmiotowych uprawnień oraz oceny zasadności ich formułowania w systemie prawnym. Przedmiotowa analiza umożliwi sformułowanie wniosków dotyczących praw rodziców oczekujących dziecka oraz oceny ich dotychczasowego sposobu regulacji w przepisach prawa polskiego.

II. Pojęcie rodziców oczekujących dziecka

W polskim systemie prawnym nie występuje definicja legalna rodziców, jednakże *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*³ posługuje się tym terminem. W szczególności zgodnie z art. 93 § 1 KRO władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom. W literaturze wymienia się niekiedy rodziców biologicznych, psychologicznych oraz prawnych. Do pierwszej kategorii zalicza się osoby, od których pochodzi materiał genetyczny dziecka. Rodzicami psychologicznymi

³ Ustawa z 25.02.1964 r. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (t. jedn.: Dz.U. z 2012 r., poz. 788 z późn. zm., zwana dalej KRO).

są takie osoby, które mają poczucie bycia rodzicem, gdy poprzez pełnienie funkcji rodzicielskich powstaje szczególna więź z dzieckiem⁴. Z kolei za rodziców prawnych uznaje się osoby wpisane w akcie urodzenia, sporządzanym na podstawie pisemnego zgłoszenia urodzenia dziecka wystawionego przez lekarza, położną lub zakład opieki zdrowotnej⁵. Niekiedy wyróżnia się również rodziców adopcyjnych, przez których rozumie się osoby dokonujące przysposobienia dziecka przez nawiązanie stosunku prawnorodzinnego podobnego do stosunku między rodzicami a ich rodzonym dzieckiem⁶.

Ze statusem rodzica związane są określonego rodzaju uprawnienia o zróżnicowanym charakterze, np. prawnorodzinnym (władza rodzicielska), prawnospadkowym (dziedziczenie ustawowe), czy też wynikające z prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (urlop wychowawczy). Powyższe przykłady pozwalają uznać, że ustawodawca wiąże istotne uprawnienia wynikające z faktu urodzenia się dziecka i sprawowania nad nim opieki przez rodziców.

Należy zauważyć, że określone prawa pojawiają się już na etapie poprzedzającym poród. W związku z tym zasadny jest wniosek, że również rodzice oczekujący dziecka są beneficjentami określonych uprawnień wynikających z faktu jego poczęcia. Z uwagi na to, że brak jest definicji legalnej rodziców oczekujących dziecka, konieczna jest próba jej sformułowania. Termin „oczekiwać” wskazuje na czynności takie, jak: spodziewać się kogoś, wyglądać kogoś lub czegoś oraz czekać⁷. W związku z tym można uznać, że rodzicami oczekującymi dziecka są mężczyzna i kobieta, którzy spodziewają się dziecka, uprawnienia zaś poniżej opisane aktualizują się z chwilą, w której ww. osoby dowiadują się o tym, iż kobieta jest w ciąży.

III. Prawa kobiet oczekujących dziecka

Upewnienia przysługujące kobiecie w ciąży stanowią podstawowy przedmiot rozważań. Jest to związane z okolicznością, że określone uprawnienia związane są ze szczególnym statusem kobiety w tym okresie. Z jednej strony

⁴ Zob. M. Braun-Gałkowska, *Psychologia domowa*, Lublin 2008, s. 157.

⁵ K. Piasecki, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2009, s. 626; zob. także art. 40 ust. 1 ustawy z 29.09.1986 r. *Prawo o aktach stanu cywilnego* (t. jedn.: Dz.U. z 2011 r., Nr 212, poz. 1264 z późn. zm.); w orzecznictwie stosuje się również podział ojcostwa na biologiczne i prawne, zob. wyrok ETPCz z 22.03.2012 r., 23338/09, LEX nr 1130597.

⁶ T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2009, s. 251.

⁷ *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, Warszawa 1988, s. 439.

wymaga tego ochrona zdrowia samej ciężarnej, która jest narażona na szczególne niebezpieczeństwa związane z wysiłkiem donoszenia płodu. Po drugie, dobro matki jest bezpośrednio związane ze zdrowiem i życiem płodu ludzkiego, a co za tym idzie z jego rozwojem psychofizycznym. W związku z tym uprawnienia przyznane kobiecie w ciąży mają charakter ochronny⁸. W końcu, pewne prawa wynikają ze szczególnego odbioru społecznego matek w ciąży, co prowadzi do powszechnej akceptacji dla pewnych preferencyjnych rozwiązań wobec ciężarnych.

1) Prawa przysługujące kobiecie oczekującej dziecka w zakresie opieki zdrowotnej

Z uwagi na stan ciąży kobieta jest traktowana jako pacjent szczególnego rodzaju. Związane jest to z jednej strony z przekonaniem, że opieki potrzebuje nie tylko kobieta, ale również płód ludzki. Po drugie, przyznanie pewnych uprawnień w tym okresie stanowi realizację konstytucyjnych zobowiązań państwa, polegających na tym, że małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej⁹. Ponadto władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej kobietom ciężarnym¹⁰.

Realizacją powyższych zobowiązań jest przyznanie kobiecie w ciąży prawa do bezpłatnej opieki zdrowotnej. Do korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych mają prawo osoby posiadające obywatelstwo polskie i posiadające miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, które są w okresie ciąży, porodu i połogu, nawet jeżeli nie są objęte powszechnym ubezpieczeniem zdrowotnym¹¹. Świadczenia takie

⁸ Niekiedy ustawodawca zakazuje określonego zachowania wobec kobiet w ciąży np. zakaz orzeczenia o braku uprawnienia do otrzymania lokalu socjalnego, zob. art. 14 ust. 4 pkt 1 ustawy z 21.06.2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (t. jedn.: Dz.U. z 2014 r., poz. 150), czy też zakaz stosowania określonych kar dyscyplinarnych wobec kobiet w ciąży odbywających karę pozbawienia wolności, zob. art. 143 § 2 ustawy z 6.06.1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 1997 r., Nr 90, poz. 557 z późn. zm. zwanej dalej KKW).

⁹ Zob. art. 18 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* z 2.04.1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm. zwana dalej Konstytucją RP).

¹⁰ Zob. art. 68 ust. 3 *Konstytucji RP*.

¹¹ Zob. art. 13a w zw. art. 2 ust. 1 pkt 3 ustawy z 27.08.2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (t. jedn.: Dz.U. z 2008 r., Nr 164, poz. 1027 z późn. zm.). Na marginesie należy zaznaczyć, że z dniem 1.01.2013 r.

finansowane są przez Narodowy Fundusz Zdrowia ze środków budżetu państwa¹². Z treści przepisu wynika, że prawo do bezpłatnego leczenia przysługuje zarówno kobietom w ciąży, porodu, jak i w okresie połogu, czyli do 6 tygodnia od daty porodu¹³. Nie ma obowiązku legitymowania się dokumentem potwierdzającym przedmiotowy stan¹⁴. Uprawnienie powyższe wynika wyłącznie z tego, że kobieta znajduje się określonym powyżej stanie fizjologicznym.

Powyższemu towarzyszą szczególne uprawnienia przysługujące ciężarnej związane z okresem porodu. Przykładem może być prawo do wyboru miejsca porodu w warunkach szpitalnych lub pozaszpitalnych, w którym kobieta czuje się bezpiecznie¹⁵. Ponadto ciężarna ma prawo do tego, aby podczas porodu towarzyszyła jej wybrana przez nią osoba bliska¹⁶. Standardy przewidują również prawo kobiety w ciąży do znieczulenia¹⁷. Polega ono na tym, że osoba spra-

brzmienie art. 2 ust. 1 pkt 3 ustawy uległo zmianie na podstawie nowelizacji dokonanej ustawą z 27.07.2012 r. o zmianie ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. z 2012 r., poz. 1016), jednakże nowelizacja ta ma charakter wyłącznie techniczny; zob. także art. 87 § 3 KKW.

¹² Zob. § 2 ust. 1 rozporządzenia Ministra Zdrowia z 10.10.2011 r. w sprawie sposobu i trybu finansowania z budżetu państwa świadczeń opieki zdrowotnej (Dz.U. z 2011 r., Nr 225, poz. 1355); zob. także M. Nesterowicz, *Odpowiedzialność cywilna za ograniczenie dostępności do leczenia i nieuzyskanie świadczenia zdrowotnego w nowym systemie opieki zdrowotnej*, „Prawo i Medycyna” 2000, nr 6-7, s. 5 oraz *Komunikat o uprawnieniach do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych dla dzieci i kobiet w okresie ciąży, porodu i połogu* z dnia 11.02.2013 r., dost. na: <http://www2.mz.gov.pl/wwwmz/index?mr=m15&ms=739&ml=pl&mi=739&mx=0&ma=31590> (11.04.2014 r.).

¹³ D. Sikora, *Obywatelskie świadczenia zdrowotne. Standardy opieki nad kobietą*, „Gazeta Prawna” 2010, nr 204, s. 6.

¹⁴ Tenże, *Kobiety w ciąży mają prawo do bezpłatnego leczenia*, „Gazeta Prawna” 2008, nr 154, s. 13.

¹⁵ Zob. w szczególności pkt I ust. 12 oraz pkt IV ust. 4 załącznika do rozporządzenia Ministra Zdrowia z 20.09.2012 r. w sprawie standardów postępowania medycznego przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki okołoporodowej sprawowanej nad kobietą w okresie fizjologicznej ciąży, fizjologicznego porodu, połogu oraz opieki nad noworodkiem (Dz.U. z 2012 r., poz. 1100 zwanego dalej standardami).

¹⁶ Zob. pkt V ust. 3 pkt 3) standardów; zob. także M. Maraszek, *Prawa Matki Polki, czyli prawa kobiety ciężarnej i młodej mamy*, „Prawo i Płeć” 2009/2010, wydanie specjalne, s. 125-126.

¹⁷ Zob. szerzej M. Sokołowski, *Znieczulenia przy porodzie w świetle świadczeń gwarantowanych*, „Prawo i Medycyna” 2012, nr 2, s. 47-63.

wująca opiekę podczas porodu powinna przedstawić rodzącej pełną informację o nefarmakologicznych i farmakologicznych metodach łagodzenia bólów porodowych, wspierać rodzącą w jej własnym wyborze tych metod oraz respektować jej decyzje w tym zakresie¹⁸. Standardy wskazują ponadto, że osoba sprawująca opiekę podczas porodu jest obowiązana m.in. wspierać rodzącą w wyborze technik oddechowych i relaksacyjnych podczas porodu, wspierać rodzącą, która podczas porodu wybiera technikę masażu, czy też zalecać wykorzystywanie immersji wodnej oraz relaksacji w wodzie¹⁹. Kobiecie przysługuje również prawo do nieprzerwanego kontaktu z dzieckiem bezpośrednio po urodzeniu²⁰.

Oprócz powyższych uprawnień dotyczących kobiet w ciąży i związanych z przedmiotowym stanem fizjologicznym, przepisy prawne regulują w sposób szczególny sytuację ciężarnych, akcentując szczególną uwagę, skierowaną nie tylko na ochronę zdrowia tej grupy pacjentek, ale również na podkreślenie znaczenia minimalnego poziomu komfortu związanego z sytuacją porodu. Poniżej przedstawione uprawnienia przysługują w sposób ogólny pacjentom, jednakże nabierają one szczególnego charakteru w zakresie postępowania medycznego w stosunku do ciężarnych.

Kobieta w ciąży ma między innymi prawo do poszanowania intymności i godności. Polega to na zapewnieniu komfortu psychicznego polegającego na tym, że miejsce badania będzie odizolowane od osób postronnych, w sposób uniemożliwiający im wejście²¹. Pacjentka ma również uprawnienie do odmowy wyrażenia zgody na uczestnictwo przy porodzie określonych osób, np. pielęgniarki, która mieszka w pobliżu jej domu²². Obowiązek poszanowania intymności i godności kobiety w ciąży dotyczy nie tylko personelu medycznego, ale także osób zatrudnionych w zakładzie opieki zdrowotnej, np. pracowników administracji²³.

Pacjentka w ciąży ma również prawo do uzyskania zrozumiałej informacji dotyczącej jej stanu zdrowia, postępów porodu oraz stosowanych wobec niej

¹⁸ Zob. pkt VI standardów.

¹⁹ Zob. W. Guzikowski, *Immersja wodna w czasie porodu i poród w wodzie*, „Family Medicine & Primare Care Review” 2009, nr 2, s. 163-167.

²⁰ Zob. pkt XII ust. 1 standardów.

²¹ A. Huk, *Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 160.

²² Zob. P. Łuków, I. Wrześniewska, *Prywatność pacjenta a kształcenie medyczne*, „Prawo i Medycyna” 2008, nr 3, s. 18.

²³ A. Huk, dz. cyt., s. 159.

zabiegów i środków medycznych, przy czym powinny one uwzględniać również dane na temat ryzyka powikłań związanego z określonym zabiegiem²⁴. Informacje takie powinny być udzielane z odpowiednim wyprzedzeniem, tak, aby kobieta w ciąży mogła swobodnie podjąć decyzję w zakresie określonych interwencji medycznych²⁵. Ponadto pacjentce przysługuje prawo do zachowania w tajemnicy informacji związanych z jej stanem zdrowia²⁶, przy czym obowiązek zachowania tajemnicy obejmuje nie tylko okres pobytu w szpitalu ciężarnej, ale również informacje na temat przebiegu wcześniejszego leczenia²⁷.

Powyższe uprawnienia zawarte w standardach niewątpliwie mają istotne znaczenie dla kobiet w ciąży, należy jednak uznać, że zasadniczo ich realizacja oparta jest na dobrej woli personelu medycznego, stanowią one bowiem w rzeczywistości zbiór dobrych praktyk związanych z udzielaniem świadczeń zdrowotnych z zakresu opieki okołoporodowej. Wynika to z faktu fakultatywnej możliwości wydawania rozporządzeń przez Ministra Zdrowia w sprawie standardów postępowania i procedur medycznych²⁸. Prowadzi to do wniosku, że co do zasady nie stanowią one praw podmiotowych zabezpieczonych sankcją przymusu państwowego.

2) Prawa przysługujące kobiecie oczekującej dziecka na podstawie przepisów prawa pracy

Ustawodawca uwzględnia również szczególną sytuację kobiety ciężarnej, przewidując pewien katalog uprawnień w przepisach *Kodeksu pracy*²⁹. Z art. 185 § 2 KP wynika obowiązek ciążyący na pracodawcy polegający na koniecz-

²⁴ W odniesieniu do zabiegu cesarskiego cięcia zob. wyrok SO w Krakowie z 30.12.2003 r. (I C 110/02), „Prawo i Medycyna” 2006, nr 1, s. 116.

²⁵ M. Kapko, w: *Ustawa o zawodach lekarza i lekarza dentysty. Komentarz*, red. E. Zielińska, Warszawa 2008, s. 460.

²⁶ Zob. art. 13 i 14 ust. 1 ustawy z 6.11.2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (t.jedn.: Dz.U. z 2012 r., poz. 159 z późn. zm.).

²⁷ J. Haberko, R. Kocyłowski, *Szczególna postać tajemnicy lekarskiej w przypadku stosowania technik wspomaganego medycznie rozrodu*, „Prawo i Medycyna” 2006, nr 2, s. 24.

²⁸ W literaturze poddano krytyce fakultatywny charakter wydawania przedmiotowych standardów, zob. M. Dercz, w: M. Dercz, T. Rek, *Ustawa o działalności leczniczej. Komentarz*, Komentarz do art. 22 ustawy o działalności leczniczej, LEX 2011.

²⁹ Ustawa z 26.06.1974 r. *Kodeks pracy* (t.jedn.: Dz.U. z 1998 r., Nr 21, poz. 94 z późn. zm. zwana dalej KP).

ności udzielenia pracownicy zwolnienia na badania lekarskie. Stan ciąży powinien być stwierdzony świadectwem lekarskim³⁰. Jednakże nie można traktować tego jako obowiązku ciężarnej³¹, w momencie zaś, gdy ciąża jest widoczna, pracodawca powinien z własnej inicjatywy stosować przepisy ochronne wobec kobiety w ciąży³². Do udzielenia zwolnienia konieczne jest, aby badania będące jego przedmiotem były zalecone przez lekarza, przy czym może tego dokonać każdy lekarz³³. Ponadto badania te muszą pozostawać w związku z ciążą, a także musi zachodzić sytuacja, że ich wykonanie poza godzinami pracy nie jest możliwe. Trafnie w doktrynie podnosi się, że okres zwolnienia dotyczy nie tylko czasu samego badania, ale również związanego z dotarciem na jego miejsce³⁴. Przedmiotowe zwolnienie przysługuje kobiecie w ciąży na każde badanie zalecone przez lekarza, spełniające opisane wyżej przesłanki, przy czym ich częstotliwość nie ma znaczenia³⁵. Za czas nieobecności w pracy z powodu przeprowadzania badań pracownica zachowuje prawo do wynagrodzenia.

Ponadto kobiecie ciężarnej przysługuje uprawnienie do wykorzystania części urlopu macierzyńskiego przed przewidywaną datą porodu³⁶. Okres ten zmierza do zapewnienia kobietom wolnego czasu na przygotowanie się do niego³⁷. Po nim pracownicy przysługuje urlop macierzyński niewykorzystany przed tym okresem³⁸. Prowadzi to do konstatacji, że kobieta może podjąć samodzielnie decyzję o wcześniejszym wykorzystaniu urlopu macierzyńskiego w zależności od samopoczucia w okresie ciąży.

³⁰ Art. 185 § 1 KP; zaświadczenie lekarskie o ciąży pracownicy nie musi odpowiadać żadnym szczególnym wymaganiom formalnym, byleby tylko wydane zostało przez lekarza i stwierdzało fakt (a w razie potrzeby również okres) ciąży pracownicy, zob. wyrok SN z 9.09.1977 r. (I PRN 115/77), „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych” 1978, nr 10, poz. 177.

³¹ L. Florek, T. Zieliński, *Prawo pracy*, Warszawa 2008, s. 236.

³² A. Gwarek, B. Lenart, K. Tymorek, *Rodzicielstwo pracownicy. Obowiązki pracodawcy*, Warszawa 2009, s. 2-3.

³³ M. T. Romer, *Prawo pracy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 987.

³⁴ A. Gwarek, B. Lenart, K. Tymorek, *Rodzicielstwo pracownicy*, dz. cyt., s. 4.

³⁵ F. Małysz, *Czas pracy po nowelizacji kodeksu pracy*, Warszawa 2002, s. 133.

³⁶ Zob. art. 180 § 3 KP; okres ten pierwotnie wynosił 2 tygodnie, zaś obecnie nie może wynosić więcej niż 6 tygodni urlopu macierzyńskiego, zob. art. 1 pkt 2 ustawy z 28.05.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r., poz. 675).

³⁷ A. M. Świątkowski, *Komentarz do kodeksu pracy*, Kraków 2003, s. 787.

³⁸ T. Liszcz, *Prawo pracy*, Warszawa 2008, s. 448.

3) Prawa przysługujące kobiecie oczekującej dziecka w środkach komunikacji

Pewne uprawnienia są przyznawane kobietom ciężarnym nie tylko w przepisach prawnych powszechnie obowiązujących. Z uwagi na społeczne przyzwolenie na uprzywilejowaną pozycję kobiet w ciąży wprowadzane są regulacje mające na celu ułatwienie funkcjonowania ciężarnym. Przykładem są wewnętrzne przepisy prawne, które przewidują określone prawa kobietom w ciąży korzystającym z powszechnych środków komunikacji. Co do zasady, nie mają one charakteru publicznych praw podmiotowych, a sprowadzają się do zagwarantowania faktycznych ułatwień w dostępie do środków komunikacji, z uwagi na powszechnie akceptowane zasady współżycia społecznego dotyczące ułatwień w stosunku do kobiet w ciąży³⁹. Należy zauważyć, że nie dotyczą one tylko tej grupy osób, ale również osób starszych, czy też niepełnosprawnych.

Na podstawie wewnętrznego regulaminu przewoźnika kolejowego w pociągach zestawionych z wagonów przewoźnika wyznacza się miejsca dla kobiet w ciąży⁴⁰. Wyznaczone przedziały lub miejsca oznacza się za pomocą piktogramów lub tabliczek z napisem „Przedział dla podróżnych z dziećmi w wieku do lat 4 i kobiet w ciąży” lub „Miejsca dla podróżnych z dziećmi w wieku do lat 4 i kobiet w ciąży”. Przedziały i miejsca dla kobiet w ciąży wyznacza się w tych częściach wagonu, w których nie jest dozwolone palenie tytoniu⁴¹. Kobiety w ciąży kierownik pociągu lub osoba upoważniona do kontroli może w razie wątpliwości poprosić o okazanie zaświadczenia lekarskiego⁴².

Preferencyjne warunki podróżowania są przewidziane również w wewnętrznych regulaminach komunikacji miejskiej. Przykładami takich uprzywilejowań jest obowiązek przewoźnika do wskazania miejsca przeznaczonego dla kobiet ciężarnych poprzez oznaczenie ich znakiem graficznym⁴³. Innym

³⁹ Dotyczą one nie tylko środków komunikacji, ale także np. tzw. kas pierwszeństwa dla kobiet w ciąży w sklepach.

⁴⁰ Zob. § 8 ust. 1 uchwały Zarządu „PKP Przewozy Regionalne” spółka z o.o. z 17.07.2007 r. w sprawie ustalenia regulaminu przewozu osób, rzeczy i zwierząt „PKP Przewozy Regionalne”, nr 266/2007, zwany dalej regulaminem przewozu osób, rzeczy i zwierząt PKP, dost. na: www.przewozyregionalne.pl/img_in/GALERIA/prawo/RPOPR20100101.pdf (11.04.2014 r.).

⁴¹ Zob. § 8 ust. 2 pkt 1 *Regulaminu przewozu osób, rzeczy i zwierząt PKP*.

⁴² Zob. tamże, § 8 ust. 3 pkt 1.

⁴³ Zob. § 6 tekstu jednolitego regulaminu przewozu osób i bagażu środkami lokalnego transportu zbiorowego Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego Spółka

stosowanym prawem jest pierwszeństwo przy wchodzeniu, jak i przy schodzeniu z pojazdu przysługujące kobietom w ciąży⁴⁴.

Pewne uprawnienia kobiecie ciężarnej podróżującej komunikacją kolejową przyznaje również prawo unijne. Zgodnie z rozporządzeniem nr 1371/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady⁴⁵ kobieta ciężarna podróżująca na podstawie biletów międzynarodowych w komunikacji bezpośredniej z krajami Unii Europejskiej nie musi zgłaszać obsłudze pociągu braku ważnego biletu na przejazd, przy odprawie zaś nie jest od niej pobierana opłata za wydanie nowego biletu.

IV. Prawa mężczyzn oczekujących dziecka

W systemie prawa polskiego można wskazać na jedno istotne uprawnienie przysługujące mężczyznom w okresie ciąży kobiety, z którą mają dziecko. Jak wskazano wyżej, dotychczasowe uprawnienia dotyczyły ciężarnej, która może korzystać z określonych praw, zmierzających do złagodzenia skutków związanych z okresem ciąży. Mają one zatem przede wszystkim charakter ochronny dla kobiety w ciąży, jak i dla nienarodzonego dziecka.

Zgodnie z przepisami *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* mężczyźni, który jest przekonany o tym, że jest biologicznym ojcem dziecka przysługuje uprawnienie do uznania dziecka. Uznanie to ma charakter aktu wiedzy⁴⁶ obojga rodziców, polegającego na złożeniu przez mężczyznę oświadczenia, iż jest ojcem dziecka, a następnie potwierdzenie tego faktu przez matkę poprzez

z ograniczoną odpowiedzialnością we Wrocławiu zatwierdzony Zarządzeniem Nr 6599/09 Prezydenta Wrocławia na dzień 8.02.2013 r., dost. na: http://bip.mpk.wroc.pl/portal/mpk/38/962/Regulamin_przewozow.html (11.04.2014 r.).

⁴⁴ Zob. § 6 ust. 2 pkt 2 załącznika do uchwały Nr LV/1632/2009 Rady m. st. Warszawy z 14.05.2009 r. w sprawie zasad przewozu osób, bagażu i zwierząt pojazdami linii promocyjnych organizowanych przez Zarząd Transportu Miejskiego w m. st. Warszawie, dost. na: http://ztm.bip.um.warszawa.pl/NR/rdonlyres/64C7E549-3098-4154-A131-A0727802020B/707905/1632_2009uch2.pdf (11.04.2014 r.).

⁴⁵ Rozporządzenie (WE) nr 1371/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 23.10.2007 r. dotyczące praw i obowiązków pasażerów w ruchu kolejowym (Dz.Urz. UE L 315 z 03.12.2007 r., s. 14-41).

⁴⁶ Zob. wyrok SN z 19.04.2012 r. (IV CSK 459/11), „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna” 2012, nr 10, poz. 122; na gruncie poprzedniego stanu prawnego wskazywano, że uznanie dziecka jest nie tylko aktem wiedzy, ale również aktem woli, zob. wyrok SN z 24.02.1972 r. (III CRN 545/71), LEX nr 7065; zob. także G. Wołak, *O ustaleniu bezskuteczności uznania ojcostwa*, „Pedagogika Ojcostwa” 2011, nr 1, s. 151.

złożenie stosownego oświadczenia⁴⁷. Uznanie ojcostwa jest możliwe, jeżeli nie doszło do ustalenia ojcostwa innego mężczyzny. W związku z tym wykluczone jest uznanie ojcostwa dziecka, które urodziło się w trakcie trwania małżeństwa, dopóki ojcostwo męża kobiety nie zostanie zaprzeczone prawomocnym wyrokiem Sądu⁴⁸. Ponadto uznanie nie jest możliwe w przypadku, gdy pochodzenie dziecka zostało już ustalone poprzez uznanie lub w drodze sądowego ustalenia ojcostwa⁴⁹.

Uznanie ojcostwa może być dokonane przez osobę, która ukończyła 16 lat i nie istnieją przesłanki do jej ubezwłasnowolnienia⁵⁰. Ponadto może tego dokonać osoba nieposiadająca pełnej zdolności prawnej, ale oświadczenie takie może być złożone jedynie przed sądem opiekuńczym⁵¹. Oświadczenie jest składane przez ojca uznawanego dziecka przed kierownikiem Urzędu Stanu Cywilnego albo przed sądem opiekuńczym w dowolnej miejscowości w kraju, a za granicą przed polskim konsulem lub osobą wyznaczoną do wykonywania funkcji konsula, jeżeli uznanie dotyczy dziecka, którego rodzicami są polscy obywatele⁵². Jednakże w razie niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio życiu ojca, możliwe jest uznanie dziecka przez zaprotokołowanie przez notariusza albo złożone do protokołu wobec wójta, burmistrza, prezydenta miasta, starosty, marszałka województwa, sekretarza powiatu albo gminy⁵³.

Możliwe jest uznanie dziecka już poczętego (*nasciturusa*) przed jego urodzeniem⁵⁴. Nie jest wymagane złożenie dowodu poczęcia się dziecka, jednakże

⁴⁷ T. Smyczyński, dz. cyt., 188-189; na tle poprzedniego stanu prawnego w orzecznictwie wskazywało się, że zgoda matki ma charakter jednostronnej czynności prawnej, zob. wyrok SN z 26.11.1996 r. (II CRN 55/96), „Prokuratura i Prawo” – wkładka „Orzecznictwo” 1997, nr 3, poz. 30; zob. także J. Haberko, *Charakter prawny uznania dziecka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1999, z. 2, s. 164.

⁴⁸ Zob. wyrok SN z 24.05.1966 r. (III CR 91/66), „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych” 1967, nr 4, poz. 68.

⁴⁹ T. Smyczyński, dz. cyt., s. 189.

⁵⁰ Zob. art. 77 § 1 KRO.

⁵¹ Zob. art. 77 § 2 KRO; o sankcji uznania dziecka przez nieuprawniony podmiot zob. wyrok SN z 9.01.1973 r. (II CR 628/72), „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych” 1973, nr 12, poz. 213.

⁵² J. Winiarz, *Prawo rodzinne*, Warszawa 1994, s. 179.

⁵³ Zob. art. 74 KRO.

⁵⁴ Zob. art. 75 § 1 KRO.

w literaturze podkreśla się istnienie obowiązku wykazania poczęcia poprzez odpowiednie zaświadczenie lekarskie⁵⁵.

Uznanie ojcostwa określa pochodzenie konkretnego dziecka od określonego mężczyzny, przez co ustala ich stan cywilny. To oświadczenie wiedzy nie kreuje jednak powstania prawnego stosunku ojcostwa, a jedynie ujawnia go i czyni skutecznym *erga omnes*, ma więc charakter deklaracyjny⁵⁶. Tym samym wywołuje skutki od urodzenia się dziecka, czyli *ex tunc*.

V. Uwagi końcowe

Podsumowując, należy wskazać, że prawo polskie przewiduje katalog uprawnień przysługujących rodzicom oczekującym dziecka. Powodem przyznania pewnych praw na etapie poprzedzającym jego urodzenie się jest kwestia ochrony zarówno matki, jak i dziecka poczętego. Ponadto okres ciąży związany jest z istotnym wysiłkiem, którego główny ciężar ponosi kobieta. W związku z tym przyznane są jej prawa mające na celu ułatwienie przejścia tego okresu, a jednocześnie zapewnienie bezpieczeństwa dla matki, jak i jej przyszłego potomstwa.

Nie budzi wątpliwości, że uprawnienia przedstawione w niniejszej pracy są uzasadnione, jednak mają one charakter incydentalny i nie stanowią konsekwentnego katalogu uprawnień wobec kobiety ciężarnej. Charakter regulacji przemawia za wnioskiem, że są one tworzone na potrzeby konkretnych rozwiązań prawnych, niejako towarzysząc innym uprawnieniom. Wynika to z tego, że są one rozrzucone w przepisach regulujących bardzo zróżnicowane grupy zagadnień. Nie jest zatem możliwe uregulowanie ich w jednym akcie prawnym, jednak istotne jest uświadomienie przyszłych mam o przysługujących im uprawnieniach tak, aby mogły swobodnie korzystać z uprawnień przeznaczonych dla dobra ich i nienarodzonego dziecka.

Jak wskazano wyżej, zasadnicze uprawnienia w przedmiotowym zakresie przysługują matce oczekującej dziecka. Ojcu pozostawia się jedynie uprawnienie do uznania dziecka, również przed jego narodzinami. Niewątpliwie ma ono charakter proceduralnej możliwości potwierdzenia sytuacji prawnej dziecka oraz jego ojca. Uprawnienia tego nie sposób zaliczyć jednak do grupy praw

⁵⁵ K. Piasecki, dz. cyt., s. 689 oraz M. Jasiakiewicz, *Uznanie dziecka poczętego*, „Nowe Prawo” 1984, nr 2, s. 33.

⁵⁶ T. Smoczyński, w: *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2011, s. 139; zob. także wyrok WSA w Warszawie z 13.05.2004 r. (II SA/Wa 77/04), LEX nr 146726.

podmiotowych *sensu stricto*, co sprowadza się do konkluzji, że w rzeczywistości prawa rodziców oczekujących dziecka sprowadzają się do uprawnień kobiety. Niewątpliwie sytuacja ta ma uzasadnienie wynikające ze szczególnej roli matki, której stan zdrowia w okresie ciąży ma bezpośrednie przełożenie na rozwój dziecka.

Paulina Sławicka, Piotr Sławicki: The Rights of Parents Expecting a Baby

This article discusses the matter of rights of parents expecting a baby. The main objective of this publication is to introduce the list of rights vested in parents prior to the birth of their child. These rights are diversified and regulated in various legal acts as well as internal regulations.

The above mentioned rights are of a protective nature and refer principally to pregnant women. The purpose of regulations is to ensure safety for pregnant women and a newborn child. One of their function is to provide mother and child health protection, another one is to help women during pregnancy.

First of all, the definition of parents expecting a baby will be introduced. Then, the rights of pregnant women, as regulated in labour law, family and custody law as well as other branches of law will be presented. Furthermore, man's right to declare parentage under the Family and Guardianship Code will be depicted.

Key words: parents expecting a baby, the rights of parents expecting a baby, the rights of pregnant women.